

IT аудит және оның даму перспективалары

Д.М. Ақынов

Бухгалтерлік есеп және аудит кафедрасының оқытушысы

Dosim.kz@mail.ru

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Түйіндеме: Жоғары деңгейлі аудит процесі әртүрлі ұйымдарда, қызмет салаларында және географиялық аймақтарда деректерді талдаудың әртүрлі әдістерімен өте ұқсас болғандықтан, ұйымдардың немесе жеке аудиторлардың пайдалануы үшін процесті бақылау әдістерінің алуан түрлілігі бар. Сыртқы аудиторлардың жартысына жуығы осы модельдердің бірін ұстанады және көптеген ұйымдар өздерін жобалауға балама ретінде белгіленген әдістер мен шеңберлерді пайдалануды таңдайды. Бұл мақалада аудит, IT менеджменті, ақпараттық қауіпсіздік және бақылауды бағалау сияқты ең танымал және кеңінен қолданылатын әдістемелер берілген.

Кілт сөздер: аудит, актив, IT, экономика, ұйым, мониторинг, стандарт, бизнес, ақпараттық технология, бағалау.

Аудит – ұйымның жеке немесе бірнеше аспектілерін жүйелі, объективті зерттеу болып табылады. Ол компанияның ұйымның мінез-құлық критерийлерінің белгілі бір санымен не істейтінін салыстырады. Ақпараттық технологияларды (IT) талдау арқылы компания қолданылатын стандарттар мен талаптарды қаншалықты ұстанатынын анықтау үшін ұйым ішіндегі бірнеше деңгейдегі процестерді, IT активтерін және бақылау құралдарын зерттеу жүргізіледі. Қазір барлық дерлік ұйымдар оны өз қызметін қолдау, мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізу үшін пайдаланады. Бұл жағдайда ұйымдар IT-ны тиімді пайдалануды қамтамасыз етуге жеке қызығушылық танытуы керек және оны процестер мен жүйелердің мақсатына сай жұмыс істеуі және ақпараттық ресурстар мен басқа ресурстардың тиімді бөлінуі үшін тиімді пайдалана алады. IT талдауы ұйымдарға ақпараттық жүйелерді қорғау, өнімділікті өлшеу және түзету және мақсаттарға жету үшін бақылау құралдарын пайдалануды бағалауға және жақсартуға көмектеседі. IT аудиті IT-ға тән процестерді, ұйымның мүмкіндіктері мен активтерін зерттейтін ресми аудит әдістерін қолдануға негізделген. Аудит сонымен қатар IT аудитінің басқа салаларын қолдайтын компоненттерге немесе мүмкіндіктерге әсер етеді. Мысалы: қаржылық менеджмент және бухгалтерлік есеп; сапаны басқарудың операциялық тиімділігі және тәуекелдерді басқару; сәйкестік (GRC).

IT аудитін жүргізуді ұйымда аудит үшін жұмыс істейтін ішкі аудиторлар немесе сыртқы мамандар жүргізеді. Ішкі немесе сыртқы аудит процесінде қолданылатын процестер мен процедуралар туралы түсінік көбінесе өте ұқсас. Бірақ тексерілетін ұйымның және оның қызметкерлерінің рөлі айтарлықтай ерекшеленеді. Аудит барысында ұйым салыстыратын стандарттар немесе талаптар ішкі және сыртқы аудиттерге, сондай - ақ аудиттің әртүрлі түрлеріне байланысты өзгереді. Ұйым заңнамалық немесе нормативтік талаптарға сай болу, бизнес-процестердің жедел тиімділігін бағалау, белгілі бір стандарттарға сәйкестік сертификатын алу және бизнес-процестердің, өнімдер мен қызметтердің сапасын жақсарту мүмкіндіктерін анықтау үшін аудит жүргізеді. Ұйымдарда әртүрлі мотивация көздері және әртүрлі мақсаттар, міндеттер немесе күтілетін нәтижелер бар.

Интеллектуалды аудит кейбір ұйымдарда IT активтері мен ақпаратын қорғайтын немесе GRC бағдарламаларының элементі ретінде бақылау құралдарын пайдалану тиімділігін тексеру үшін көбірек қолданыла бастады. IT аудитін тек өз бетіңізше ғана емес, сонымен қатар IT басқару саласындағы өз стандарттарыңызбен де үйреніңіз. Бұл IT-ны басқарудың басқа әдістерімен немесе операциялық тәжірибемен айтарлықтай байланысты болуы мүмкін. IT аудиті мен желілік мониторинг, қызметтерді (Қызметтерді) басқару, техникалық қолдау

және ақпараттық қауіпсіздік арасындағы байланыс IT аудитінің саясатымен, тәжірибесімен және стандарттарымен танысуды ол қолдайтын бизнес салаларындағы бизнес-процестердің қызметкерлері мен менеджерлері үшін қажет етеді. Көптеген ұйымдар ішкі және сыртқы аудиторлар жүргізетін әртүрлі IT аудиттерінен өтеді және олардың әрқайсысы жиі әртүрлі процедуралармен, әдістермен және критерийлермен бірге жүреді.

Аудиторлық ұйымдар ескеруі керек IT-ның көптеген аспектілері бар және барлық ұйымдар үшін тиімді жұмыс істейтін бірыңғай "дұрыс" немесе "ең жақсы" тәсіл немесе аудит стратегиясы жоқ. IT аудиті бойынша бірыңғай беделді стандарт немесе білім көзі жоқ, тіпті бір елде, секторда немесе операциялық салада; оның орнына олардың көпшілігі бар және олар IT-ға, сондай-ақ жалпы бухгалтерлік есеп пен қаржылық басқаруға, сапаны басқаруға, IT-ны басқаруға, бағдарламалық жасақтаманы әзірлеуге және ақпараттық қауіпсіздікке мамандандырылған ұйымдардан келеді. Аудиторлық ақпарат көздерінің, ұсыныстардың және кәсіби білімнің көптігі мен әртүрлілігі олардың IT аудитіне ең қолайлы тәсілді анықтауға тырысатын ұйымдар үшін көмекші де, кедергі де болуы мүмкін. Бұл ұйым үшін оңтайлы тәсіл көптеген факторларға, соның ішінде ұйымның сипатына, оның бизнес функцияларына, ақпараттық жүйелер мен инфрақұрылымға; ол қатысатын салаға; оның нормативтік-құқықтық базасына және сыртқы аудиттерге ұшырау дәрежесіне; оның географиялық орналасуы мен операцияларының саласына; ұйымның маңыздылығына байланысты IT-ны басқаруға, тәуекелдерді басқаруға және аудитке мүмкіндік береді; және оның ішкі процестерінің жетілуі, соның ішінде аудит функциясы. Осы факторлардың кейбірін немесе барлығын ескере отырып, ұйымдар өздерінің аудиторлық бағдарламаларын қол жетімді аудит процестерін, стандарттар мен ұсыныстарды ұйымның аудиттің нақты қажеттіліктерімен үйлестіруге тырысатындай етіп құра алады.

Кейбір ұйымдар бірыңғай аудит жүйесіне және аудит стандарттары мен процедураларының тиісті жиынтығына назар аударуды жөн көруі мүмкін, ал басқалары аудит пен акцент аймағының әр түрлі қажеттіліктерін ажыратып, әр пәндік сала үшін арнайы аудит тәсілдерін таңдауды тиімдірек деп санайды. COSO, COBIT, ITIL немесе басқа модельдер сияқты белгілі бір басқару, IT басқару немесе қызмет көрсету жүйесін стандарттаған ұйымдар үшін олардың аудитін олар ұстанатын құрылымға толық сәйкес келетін етіп құрылымдау өте орынды. Бірнеше аудиторлық тәсілдерді қолданудың балама стратегиясы бір ұйымның өзінің аудиторлық қызметінің барлық көлемін қамту үшін көптеген әртүрлі стандарттар мен тәсілдерді қолдануына әкелуі мүмкін. Көптеген ұйымдар IT аудитінің әртүрлі түрлеріне қатысты стандарттарды, бағалау шеңберлерін және аудиторлық нұсқаулықтарды ұсынады, сондықтан ұйымдық аудит стратегиясын әзірлеу ұйымдар өздерінің аудиторлық бағдарламаларына қолдана алатын қол жетімді материалдар мен әдістерді зерттеудің белгілі бір деңгейін қамтуы керек.

Аудит нәтижелерін осылайша бейімдеу икемділігі сыртқы аудитке қарағанда ішкі аудит үшін көбірек болады, өйткені сыртқы аудит талаптарының негізінде жатқан саясат, ережелер, ережелер немесе стандарттар жиі қолданылатын стандарттар мен процестерді белгілейді. Ішкі аудит бағдарламасында табысқа жетуді көздейтін кез-келген ұйым IT активтерінің табиғатын, функционалдық процестерін, техникалық сипаттамаларын және өз қызметінің басқа аспектілерін өте жақсы түсінуі керек, ол аудит жүргізудің тиісті әдісін анықтай алады. Ұйымның стратегиялық мақсаттары, басқару міндеттері, тәуекелге төзімділік және сәйкестік қажеттіліктері де IT аудитін ынталандырады және аудит объектілерінің басымдықтарын анықтауға әсер етеді. Ішкі аудиттерді жүргізу кезінде пайдалану үшін аудиторлық рәсімдерді, хаттамалар мен әдіснамаларды таңдаудың ұйымдастырушылық нұсқалары, соның ішінде сырттан анықталған баламаларды қабылдаудың орнына өзінің аудит стандарттары мен критерийлерін және аудит процестерін анықтау. Ұйымдардың әртүрлі түрлерін бағалау үшін жалданған немесе тағайындалған сыртқы аудиторлар белгілі бір Нормативтік немесе ұйым қабылдаған стандарттарға сәйкес келеді және осы стандарттарға сәйкес сертификаттары бар аудиторлық персоналды пайдаланады.

Сол сияқты, ішкі аудит жүргізу үшін персоналды іріктеу кезінде — қызметкерлерді

тағайындау кезінде немесе ұйымнан тыс жеке тұлғаларды немесе фирмаларды тандау кезінде — ұйымдар аудит жүргізетін адамдардың жұмысты дұрыс орындау үшін қажетті білімге, дағдыларға және біліктілікке ие болуын қамтамасыз етуге тырысады. Егер аудитке белгілі бір стандарт немесе формальды тәсіл қолданылса, онда аудиторлар тиісті сертификаттау немесе ұқсас тіркелгі деректері немесе екеуі де арқылы алдыңғы тәжірибенің арқасында қолданылатын стандартпен танысуды көрсете алуы керек. Сертификаттар аудит жүргізетін немесе өтетіндерге аудит жүргізетін персоналдың тапсырманы дәл және тиімді орындау үшін жеткілікті тәжірибесі бар екеніне сенімділік береді. Сертификаттаудың өзі құзыреттіліктің кепілі емес, өйткені сертификаттар немесе басқа сенім грамоталарын беретін ұйымдар сертификаттауға әр түрлі талаптар қояды және олар кәсіби куәліктер беретін процесте қатандық деңгейлерін ұсынады. IT аудитіне қатысты ең құрметті сертификаттардың көпшілігін белгілі бір білім көлеміне сәйкестік сертификаттау емтиханын тапсырудан басқа, тиісті жұмыс тәжірибесі мен білімін растауды талап ететін ұйымдар береді. Аудит жүргізу үшін жаңа қызметкерлерді жалдайсыз ба, бар қызметкерлерді аудиторлық дағдыларға үйретесіз бе немесе ұсынылған мердігерлерді немесе аудиторлық фирманың қызметкерлерін бағалайсыз ба, ұйымдар аудитордың біліктілігін анықтауда олардың құндылығын бағалау үшін кәсіби сертификаттар туралы білуі керек және нақты өкілеттіктерді алдын-ала шарт ретінде беру керек пе, жоқ па, соны шешуі керек. аудит жүргізетін адамдарға ұйым атынан аудит.

Стандарттарды жариялайтын және халықаралық қолдануға арналған сертификаттарды ұсынатын ұйымдар бар; аймақтық немесе ұлттық қолданысқа бағытталған, бірақ халықаралық принциптерге немесе стандарттарға сәйкес келетін ұйымдар; және географиялық немесе салалық ауқымы анағұрлым шектеулі ұйымдар. Ақпараттық жүйелерді тексеру және бақылау қауымдастығының (ISACA) COBIT сияқты IT-ға бағытталған көптеген құрылымдар мен басқару стандарттары жаһандық пайдалануға арналған, әдетте әртүрлі елдерде жергілікті бейімделуі аз. Халықаралық аудит және кепілдік стандарттары кеңесі (IAASB) жариялаған жалпы қабылданған аудит стандарттары (GAs) сияқты басқа халықаралық аудит стандарттарын ұлттық стандарттау ұйымдары әртүрлі аймақтарда немесе елдерде жергілікті пайдалануға бейімдейді. Халықаралық ұйымдар сонымен қатар стандарттарды, тәжірибелерді және нұсқаулықтарды әзірлеу және тарату туралы шешім қабылдай алады немесе осындай ақпаратты қамту аясы тар басқа ұйымдар әзірлеген стандарттар мен тәжірибелерді қосу, біріктіру немесе келісу арқылы шығара алады. Мысалы, халықаралық жоғары аудит органдары ұйымы (INTOSAI) сыртқы мемлекеттік аудиттерге жауапты 200-ге жуық ұлттық деңгейдегі аудиторлық мекемелерді біріктіреді және ұлттық деңгейдегі мүше ұйымдарда және аудит стандарттары бойынша басқа халықаралық органдармен ынтымақтастықта әзірленген аудит стандарттары мен озық тәжірибелер бойынша ұсыныстарға санкция береді, мақұлдайды және таратады. Сол сияқты, 125-тен астам елдегі 165-тен астам ұйымды біріктіретін Халықаралық бухгалтерлер Федерациясы (IFAC) оның мүшелері енгізуге міндеттенетін халықаралық стандарттарды әзірлейді және алға жылжытады. Сондай-ақ, қазіргі уақытта ұлттық деңгейде құрылған халықаралық стандарттардың мысалдары бар, мысалы, ISO 27001 және 27002 ақпараттық қауіпсіздікті басқару стандарттары, олар халықаралық тұтыну үшін қабылданғанға және жетілдірілгенге дейін Британдық стандарттар ретінде басталды. Тұтастай алғанда, IT аудитінің стандарттары мен практикасы және тиісті нұсқаулықтар көбінесе көпұлтты немесе жаһандық қолданысқа ие, ал заңнамаға немесе ережелерге сәйкестікті қамтамасыз етуге бағытталған аудит стандарттары әдетте белгілі бір елге немесе аймаққа тән.

Әдебиеттер тізімі

1. Standards for the protection of personal information of residents of the commonwealth, 201 CMR 17.00; 2010.
2. IT Governance Institute Board briefing on IT governance, 2nd ed. Rolling Meadows, IL: IT Governance Institute; 2003.

3. IT Governance Institute COBIT 4.1. Rolling Meadows, IL: IT Governance Institute; 2007
4. International Association of Computer Investigative Specialists [Internet]; Leesburg, VA: IACIS [cited 2013 May 4]. Available from: . https://www.iacis.com/certification/default_cert.
5. International Auditing and Assurance Standards Board Assurance reports on controls at a service organization. New York, NY: International Auditing and Assurance Standards Board; 2011. [International Standards for Assurance Engagements 3402].
6. International Organization of Supreme Audit Institutions. Information system security review methodology. Copenhagen, DK: INTOSAI Professional Standards Committee; 1995. ISSAI 5310.
7. International standards for the professional practice of internal auditing. Altamonte Springs, FL: Institute of Internal Auditors; 2012 October.
8. International Standards of Supreme Audit Institutions (ISSAI) [Internet]; Vienna: International Organization of Supreme Audit Institutions [cited 2013 May 4]. Available from: <http://www.issai.org/composite-347.htm>.
9. Kissel R., Stine K., Scholl M., Rossman H., Fahlsing J., Gulick J. Security considerations in the system development life cycle. Gaithersburg, MD: National Institute of Standards and Technology, Computer Security Division; 2008. [Special Publication 800-64 revision 2].
10. Moeller R.R. IT audit, control, and security. Hoboken, NJ: John Wiley & sons; 2010.
11. National Institute of Standards and Technology Managing information security risk: organization, mission, and information system view. Gaithersburg, MD: National Institute of Standards and Technology, Computer Security Division; 2011. [Special Publication 800-39].
12. Securities and Exchange Commission; Management's report on internal control over financial reporting and certification of disclosure in exchange act periodic reports; final rule. 68 Fed. Reg. 36636; 2003.

Бухгалтерлік есептің қолданыстағы автоматтандырылған жүйелері

М.Б.Амиркулова¹, Л.А.Темирбекова², М.Б.Садуақасова³

^{1,2,3}Э.ғ.м., бухгалтерлік есеп және аудит кафедрасының аға оқытушылары
maral_1970@mail.ru, marhabat77@mail.ru, adiva77@mail.ru

^{1,2,3}Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Түйіндеме: бұл мақалада бухгалтерлік есептің автоматтандырылған жүйелері қарастырылған. Қазіргі кезеңде кәсіпорындарда бухгалтерияны компьютердің көмегінсіз жүргізу мүмкін емес, сондықтан жаңа технологиялар негізінде бухгалтерлік бағдарламалар жасау жұмысының мәні зор. Қоғамның талаптарына сай автоматтандыру жүйесі басты мәселе болып табылады.

Кілт сөздер: автоматтандыру, бағдарлама, бухгалтерлік есеп, салықтық есеп, ақпараттық технологиялар, жүйе

Бухгалтерлік және салықтық есептілікті жүргізудің ең тиімді жолы бухгалтерияны автоматтандыру болып табылады. Бухгалтерлік есепті автоматтандыру - бұл ақпараттық технологияларды қолдана отырып, кәсіпорында есеп жүргізу.

Автоматтандыру басшыға келесілерді жедел анықтауға мүмкіндік береді:

- * ең ірі борышкерді;
- * қанша қаражат алу керектігін;
- * компанияның бос қаржысын;
- * қажетті төлемдерді уақтылы жүзеге асыру мүмкіндігін;
- * сатудың ағымдағы динамикасын;
- * мерзімі өткен берешек қарқындарын және т. б.

Бухгалтерлік есепті автоматтандырудың негізгі артықшылықтары: